

УДК 314.151.3-054.73

*О. В. Балуєва,
д. е. н., доцент, проректор з наукової роботи,
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь
І. О. Араkelова,
к. е. н., доцент кафедри маркетингу, декан факультету економіки,
Донецький державний університет управління, м. Маріуполь*

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

*O. V. Balueva,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Vice-Rector,
Donetsk State University of Management, Mariupol
I. A. Arakelova,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Marketing, Dean of the Faculty of
Economy,
Donetsk State University of Management*

PROBLEM SOLVING INTERNALLY DISPLACED PERSONS: FOREIGN EXPERIENCE

В статті розглянуто досвід зарубіжних країн в вирішенні проблем внутрішньо переміщених осіб. Проаналізовано положення Керівних принципів, які вироблені ООН, щодо осіб, недобровільно переміщених всередині власних країн. Приділено увагу досвіду розв'язання проблем внутрішніх переміщених осіб в Азербайджані, Грузії, Молдові. Зроблено висновки з міжнародного досвіду, які могли б бути корисними для України.

The experience of foreign countries in dealing with internally displaced people is considered in the article. The UN principles in regards of involuntarily displaced within their own countries persons is analyzed. Attention is paid to the experience of solving problems of internally displaced persons in Azerbaijan, Georgia and Moldova. The conclusions from international experience which could be useful for Ukraine are made.

Ключові слова: *внутрішньо переміщені особи, державна політика, державна підтримка, досвід країн.*

Key words: *internally displaced persons, public policy, state support, experience of country.*

Постановка проблеми. Поява внутрішньо переміщених осіб є наслідком анексії Криму та збройного конфлікту на частині територій Донецької й Луганської областей. Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, виявляються у зростанні навантаження на локальних ринках праці, існуванні проблем розміщення, працевлаштування тощо. Крім того, серед внутрішньо переміщених осіб значна частина - діти, інваліди, особи похилого віку, тобто особливо вразливі категорії людей, які потребують підтримки.

Збройні конфлікти ХХ-ХХІ століття по всьому світу вимусили майже 38 млн людей переміститися в межах своїх країн. Норвезька рада у справах біженців наголошує на тому, що ця цифра означає світову неспроможність у захисті цивільного населення [1]. В свою чергу міжнародні стандарти свідчать про те, що внутрішньо переміщені особи (ВПО) можуть з'явитися не лише під час бойових дій чи війни, а й за умов стихійного лиха чи антропогенної катастрофи. Проте аналізуючи історичні факти та сучасні тенденції, слід зазначити, що практично вся кількість переміщених громадян в межах своїх країн, вимушені це робити саме через бойові дії.

Результати моніторингу внутрішнього переміщення дають змогу стверджувати, що дана проблема зумовлена структурними викликами всередині країни та вказує на те, що переміщення може бути затягнуте через цілеспрямовану політизацію проблеми урядом чи його відмову від пошуку формального шляху до вирішення кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження практичних аспектів міграційної політики знайшло відображення у працях вітчизняних вчених, серед яких: Е. Лібанова, І. Майданік, О. Малиновська, О. Хомра, І. Прибиткова, Ю. Римаренко, У. Садова.

Окрім підходи щодо вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб наведено авторами А. Солодько, Т. Доронюк в ряді праць, присвячених цій проблемі [2,3].

До сьогодні в Україні була відсутня чітка стратегія комплексної державної політики стосовно внутрішньо переміщених осіб із чітко обґрунтованими цілями, завданнями, пріоритетами, критеріями її оцінювання, науково обґрунтованими програмами тощо. Наукове осмислення і вирішення цих та інших проблем державної політики вимагає, передусім, певної загальнотеоретичної розробки, практичної реалізації з врахуванням особливостей територій розселення внутрішньо переміщених осіб із зони збройного конфлікту. В цьому контексті доречним є вивчення зарубіжного досвіду шляхів вирішення проблем ВПО, що і є метою даної публікації.

Виклад основного матеріалу. Основне найбільш повне та чітке визначення для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), надане Європейською радою у справах біженців та вигнанців (ECRE) – це люди, які не перетинають міжнародних кордонів, а переселяються через стихійну негоду, бойові дії, різного штибу катастрофи з одного регіону країни до іншого.

За даними міжнародної неурядової організації Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC) [1] на сьогодні у світі зареєстровано понад 38,2 млн осіб, які були переміщені в межах своїх країн, ще у 2007 році ця цифра складала 24,5 млн людей. Із них більше 1,5 млн - це українці, які були змушені залишити свої домівки після анексії Криму та розгортання збройного конфлікту на сході України, і стали вимушеними переселенцями. Однак найбільша їхня кількість - у Сирії та Колумбії, за цим показником Україна посідає 9 місце у світі. Це - найгірші показники з часів Другої світової війни.

Аналізуючи статистичні дані щодо ВПО, слід виділити останні 2 роки (2014-2015), за які найбільш активно зростає даний показник. Так, згідно з оприлюдненою IDMC інформацією, за 2014 рік кількість внутрішніх переселенців зросла на 14 відсотків порівняно з 2013 роком, а саме на 4,7 млн. Лише в Іраку кількість внутрішніх переселенців збільшилася у 2014 році на 2,2 мільйона людей, які змушені були рятуватися втечею від бойовиків "Ісламської держави". Наведемо дані рейтингу країн з найбільшою кількістю ВПО (табл.1).

Таблиця 1.

Країни з найбільшою кількістю ВПО, з військовим конфліктом, як фактором переміщення

№	Країна	ВПО від загальної кількості населення, %
1.	Сирія	33,27
2.	Колумбія	11,89
3.	Ірак	9,8
4.	Судан	8,17
5.	Демократична республіка Конго	4,08
6.	Південний Судан	13
7.	Пакистан	0,63
8.	Україна	2,45
9.	Сомалі	10,55
10.	Туреччина	1,27
11.	Афганістан	2,18
12.	М'янма	1,21
13.	Азербайджан	6,04
14.	Індія	0,04
15.	Лівія	7,32
16.	Центральна африканська республіка	9,45
17.	Бангладеш	0,28
18.	Кенія	0,93
19.	Ефіопія	0,42

Крім того, слід зауважити, що 60% з числа нових внутрішніх переселенців припадало минулого року лише на п'ять держав, а саме: Ірак, Південний Судан, Сирію, Демократичну Республіку Конго та Нігерію. В Сирії у 2014 році внутрішніх переселенців додалося на 1 мільйон, тож зараз їх 7,6 мільйона осіб, що становить 40 % від усієї кількості населення країни.

За цим показником Сирія посідає перше місце у світі. Друге місце за Колумбією, де їхня кількість перевищує 6 мільйонів осіб. Далі йдуть Ірак (3,37 мільйона), Судан (3,1 мільйона), Демократична Республіка Конго (2,76 мільйона) та Пакистан (1,9 мільйона). У Нігерії дії екстремістів радикального ісламістського руху "Боко-Харам" змусили торік понад 1 мільйон громадян залишити свої домівки і податися в інші куточки країни. Десятки тисяч інших кинулися шукати притулку в сусідніх країнах, йдеться у повідомленні Global Overview 2015 [1].

З загостренням ситуації в Україні та Сирії, все більша кількість людей приєднується до вже існуючого числа переміщеного населення. Так, станом на 26 жовтня 2015 року, за статистичними даними в Україні взято на облік 1 551 434 переселенці [4].

Окремо, слід зазначити, що багато затяжних воєнно-політичних конфліктів, які тривають понад 10 років зумовлюють такі великі показники. Дана тенденція спостерігається у 90% із 60 країн, де здійснюється дослідження внутрішнього переміщення. У більшості країн зазначена проблематика має низку умовних «підпроблем», як фінансового, так і психологічного характеру. Зокрема, в більшості країн, протягом більш ніж 10 років, отримання соціальної допомоги зробили з переселенців інертних людей, тому уряди цих держав працюють над їх поверненням до активної участі у економічному житті суспільства та створенням можливості для окремого проживання і працевлаштування. Найбільш яскравим в даному випадку є приклад Сербії. У 2002 році в Сербії було прийнято національну програму (що діє і до теперішнього часу) з покращення умов проживання, якості життя та повернення переселенців до країн, звідки вони втекли, адже бойові дії там уже давно припинилися. Саме в цьому моменті сербський досвід може бути корисним. Органам державної влади, урядовим організаціям необхідно усвідомити специфічність переселенців як окремої дуже вразливої соціальної групи й надати їм реальний доступ до реалізації прав.

Окрім законодавчої бази для переміщених осіб має бути сформована й інституційна. Так, у Сербії було сформовано окремий Комісаріат із питань біженців та міграції, який виконує основні функції з підтримки, обліку та прогнозування роботи з ВПО та надає допомогу родинам внутрішньо переміщених.

Розглядаючи можливість запозичення окремих управлінських технологій та підходів міжнародного досвіду, необхідно звернути увагу також і на досвід Азербайджана, Молдови, Грузії це найбільш близькі до України держави, чиї здобутки варто використовувати при формуванні відповідної державної політики щодо підтримки ВПО.

Розглянемо досвід Грузії в роботі з ВПО. Так, хвилі переселення внаслідок збройних конфліктів у Грузії: 1992-1993 рр. – вимушене переселення населення з Абхазії; 1989-1992 рр. – переміщення з Цхінвальського регіону; Після 2008 р. – переміщення з Цхінвальського регіону (26 тис. людей). Загальна кількість зареєстрованих ВПО – 265 тис. осіб, що складає 6 % від загального населення країни [5].

Основні проблеми, що визначалися керівництвом Грузії на той період, були аналогічні сьогоденним проблемам України, а саме: у період першого конфлікту розселення проводилося хаотично, оскільки передбачалося, що це тимчасовий захід, тому спершу людей заселяли в готелі, санаторії та будинки відпочинку, потім в дитячі садки, а потім прийшла черга пристосованих громадських будівель, при цьому абсолютно не враховувалися специфіка початкового місця проживання ВПО (місто-село), наявність робочих місць (тотальне безробіття того часу), необхідність подальшого використання будівель за прямим призначенням (наприклад, дитячих садків, лікарень), приналежність до громади, можливості інфраструктури.

З 2005 року керівництво країни починає розробку державної Стратегії щодо внутрішньо переміщених осіб, а в 2009 році створено окремий Керівний комітет зі справ ВПО, основними задачами якого було надання постійного житла ВПО, або раціональне розміщення з урахуванням умов проживання та соціально-економічним станом окремих регіонів країни; соціально-економічна інтеграція і доступ до кваліфікованої медичної допомоги і якісної освіти; перебудова системи управління; створення інфраструктури, яка в подальшому стала використовуватися для рушення низки інших важливих соціально-економічних проблем; участь ВПО у прийнятті рішень для уникнення ускладнень тощо [6].

Виокремимо основні дії держави стосовно ВПО у Грузії, що можуть бути впровадженні в Україні, враховуючи зроблені кроки щодо даної проблеми:

- Створення Міністерства у справах біженців та розселенню Грузії (Департамент з питань вимушених переселенців; Департамент міграції, розселення та біженців), основними завдання якого є надання допомоги ВПО, а саме: тимчасове розміщення та надання першої необхідної допомоги; допомога в пошуку тимчасової роботи відповідно до їхньої професії та кваліфікації; безкоштовна середня освіта в школах; медичне страхування в рамках існуючих державних програм та страхових схем; соціальні виплати ВПО; вирішення питань пенсійного забезпечення ВПО; допомога у вирішенні соціальних та побутових питань; участь у заходах з пошуку захоронень померлих, загиблих та зниклих безвісті в результаті масових порушень прав людини; надання допомоги із повернення на попереднє місце проживання; у випадку смерті внутрішнього переселенця відшкодовують витрати, пов'язані із похованням.

- Розробка Державної стратегії для внутрішньо переміщених осіб;

- Розробка Плану реалізації Державної стратегії для внутрішньо переміщених осіб на основі Закону «Про осіб, вимушено переміщених з окупованих територій Грузії, - вимушених переселенців»

Однак поряд з цим, необхідно визначити й слабкі місця у роботі уряду Грузії щодо внутрішньо переміщених осіб, для запобігання в українських реаліях. Незважаючи на створення окремих органів, розробку

Програм та Стратегії щодо ВПО було недостатньо налагоджено координацію між урядом Грузії, міжнародними та недержавними організаціями, які були учасниками процесу; спостерігалася мала інтеграція ВПО до місцевих громад та соціальна пасивність, безініціативність та залежність ВПО від зовнішньої допомоги; лише третина ВПО висловила задоволення від результатів довгострокового переміщення.

Наступним розглянемо досвід Азербайджану щодо вирішення проблем з внутрішньо переміщеними особами.

Воєнні дії у Нагірному Карабаху спричинили внутрішні переселення ще в останні роки існування СРСР (1988-1990), однак проголошення незалежності Азербайджану та Вірменії з 1991 року перетворили конфлікт у міждержавний. Вимушеними переселенцями стали 220 тис. осіб, а в 1993 році при активізації воєнних дій їх кількість збільшилася до 778,5 тис. осіб [7].

На сьогодні загальна чисельність ВПО становить близько 600 тис. осіб, з них 40 тис. з Нагірного Карабаху, а 560 тис. – з інших окупованих районів. Це 7 % населення країни, майже стовідсотково – етнічні азербайджанці. Переважна більшість ВПО проживає у великих містах – 218 тис. в Баку, 50,6 тис. в Сумгаїті, де владі було легше їх розмістити, використовуючи житло, залишене вірменськими біженцями.

Для врегулювання проблеми ВПО у 1992 р. було прийнято Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців», нині діє його редакція від 1999 р. Закон передбачає цілу низку соціальних гарантій. Зокрема, надання тимчасового місця проживання; безкоштовний проїзд і провіз майна до тимчасового місця проживання; медичне обслуговування та надання лікарських препаратів; першочергове розміщення в спеціальні соціальні установи інвалідів та людей похилого віку з числа ВПО; отримання матеріальної допомоги. ВПО надається сприяння в працевлаштуванні, у разі перекваліфікації на час навчання виплачується середня заробітна плата за новою спеціальністю.

Соціальні гарантії ВПО було деталізовано в законі «Про соціальний захист вимушених переселенців і осіб, прирівняних до них», прийнятому у 1999 р. Водночас створено Соціальний фонд захисту вимушених переселенців, основними завданнями якого стало створення необхідних умов для працевлаштування ВПО та зайняття підприємницькою діяльністю шляхом встановлення квот в державних установах та організаціях, створення нових робочих місць. За неможливості забезпечити ВПО постійним місцем роботи, їх також залучають до тимчасових чи сезонних робіт [8].

Центральним органом виконавчої влади, на який покладено реалізацію політики щодо внутрішніх переміщених осіб, є Державний комітет Азербайджанської Республіки у справах біженців та вимушених переселенців [9].

Основна проблема, яку виділяють міжнародні експерти у роботі з внутрішньо переміщеними особами у Азербайджані це відсутність діяльності щодо ВПО у перші 5 років воєнних дій, тобто ситуація з розв'язання проблем ВПО могла бути набагато краще, але керівництво країни відтермінувало впровадження будь-яких дій активізувавши усю увагу на воєнний план повернення окупованих територій.

У 2004 р. була прийнята Державна програма з покращання житлових умов і підвищення рівня зайнятості біженців та вимушених переселенців, крім того, понад 200 законодавчих документів, спрямованих на забезпечення її виконання. Спеціальні програми було розроблено щодо працевлаштування та професійного навчання ВПО, а також щодо надання їм низки пільг при прийомі на роботу в державному секторі. Водночас програма передбачала розробку детального плану репатріації. З моменту впровадження Програми державою було збільшено у 10 разів фінансування облаштування ВПО, а саме: побудовано 82 сучасних поселення з необхідною соціальною та технічною інфраструктурою, що дало змогу розселити 180 тис. осіб. Введено в дію 139 шкіл, 6 музичних шкіл. 51 дитячий садок, 55 амбулаторій, 45 культурних центрів, 2 спортивних центри, 648 км доріг, 815 км водогону, 333 км газопроводу.

Разом з тим, попри помітні успіхи у покращенні житлових умов, лише чверть ВПО переселилися до новозбудованого житла, 32 % все ще живуть у тимчасовому житлі, наданому в 1990-ті р. Необхідно зазначити також, що ВПО мають право лише на тимчасове користування житлом і землею, вони не отримують житло у власність і повинні підписувати документи, які забороняють їм його продавати, дарувати чи перепланувати. Власників серед них 15 %, тоді як серед місцевого населення – 83% [9].

Таким чином, підбиваючи підсумок, зазначимо, що уряд Азербайджану зміг досягти значних успіхів у покращанні становища ВПО, хоча недобровільні переміщення набули тут в результаті окупації частини території масового характеру. Проблеми внутрішніх переміщених осіб стали для уряду пріоритетними, а можливості їх розв'язання забезпечувалися економічним зростанням, доходами від продажу нафти. Разом з тим довготривале вирішення питання пов'язується виключно з поверненням, і через 20 років після переміщення люди мають тимчасовий статус.

Ще одним прикладом, що на сьогодні може використовуватися Україною, є приклад Молдови. Так, у 1992 р. конфлікт у Придністров'ї призвів до виникнення хвилі біженців та внутрішніх переміщених осіб, яких, за оцінками, налічувалося 130 тис. Серед них 80 % цих осіб були етнічними молдованами, 8 % росіянами, 7 % українцями. Загальна кількість молдован, що звернулися за статусом біженця в інші країни досягла 20 тис. осіб, частина з них емігрувала в Україну, Росію, Білорусію. У правобережній частині Молдови було зареєстровано 51 289 ВПО (з них 28 746 дітей), значна частина – у Кишиневі [10].

Завдяки оперативному вирішенню питання, проблема ВПО перестала існувати. У звітах міжнародних організацій, що працюють у сфері вимушених переміщень, ВПО в Молдові не згадуються вже впродовж десяти

років (згідно бази даних Світового банку, в 2000 р. в країні їх було 8080, у 2002 р. – 1000, на сьогодні – немає). [11].

У зв'язку з воєнним конфліктом та з метою організації надання переміщеним особам невідкладної допомоги уряд прийняв низку постанов. Основним кроком було створення Республіканської комісії з координації дій щодо матеріального забезпечення біженців, розроблено положення щодо порядку надання допомоги особам, вимушеним залишити місця постійного проживання на лівобережжі Дністра [12], напрями діяльності якої об'єдналися до трьох основних: забезпечення житлом; сприяння у працевлаштуванні; надання матеріальної допомоги.

Передбачалися тимчасова реєстрація біженців в місцях тимчасового перебування, надання одноразової матеріальної допомоги, виплата допомоги на харчування, допомоги у разі безробіття нарівні мінімальної зарплатні, було передбачено компенсацію шкоди, заподіяної майну, встановлено п'ятирічний термін надання ВПО постійного житла. До цього часу місцева влада мала забезпечити їх тимчасовим житлом. Для осіб, які проживали в готелях, санаторіях, орендували житло, передбачалася грошова допомога на покриття житлових витрат.

Відповідальність за роботу з ВПО було покладено на місцеві органи влади, а також Міністерство праці, соціального захисту та сім'ї, де існував департамент міграції. У 2004 р. уряд затвердив План дій із забезпечення ВПО житлом. План не передбачав безкоштовного надання житла, натомість відкривалася безвідсоткова кредитна лінія строком на 25 років. До кредитування було залучено комерційні банки, Міністерство фінансів сплачувало відсотки за кредитами, а якщо особа брала участь у воєнних діях, держава погашала половину суми кредиту.

У 2005 р. було прийнято Закон про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра, який передбачає створення у Придністров'ї після його демілітаризації та демократизації територіального утворення з особливим правовим статусом

У 2011 р. створено Урядову комісію з реінтеграції країни з метою координації та забезпечення всіма установами Республіки Молдова єдиної політики в цій сфері, розгляду пропозицій зі створення умов для реінтеграції придністровського регіону, моніторингу ситуації, координації діяльності з розв'язання виявлених проблем.

Органом, відповідальним за реалізацію політики реінтеграції країни, є Бюро з реінтеграції Державної канцелярії, яке підпорядковується заступнику віце-прем'єр-міністра. На нього покладено проведення переговорів, розвиток законодавчої бази [13].

Саме питання реінтеграції може стати прикладом для використання в Україні, запозичення досвіду з розробки програми повернення окупованих територій та громадян, що на них залишилися до економічній, інформаційній, політичній, соціальній і культурній простір України.

Варто підкреслити, що регулювання внутрішніх переміщень – проблема над якою постійно працює міжнародна спільнота. З 1998 року ООН було схвалено основні Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країн, які базуються на тому, що незважаючи на чинне міжнародне гуманітарне право та норми із захисту прав людини поширюються на внутрішніх переміщених осіб, але в деяких аспектах вони не є достатніми для забезпечення належного захисту. Визначені принципи не є обов'язковим правовим документом, проте засновані на нормах міжнародного права та передбачають захист від недобровільного переміщення, допомогу при переміщенні, гарантії безпечного повернення, переселення та реінтеграції, а також визначають гарантії, що мають надаватися на всіх фазах процесу, або специфічні для кожної з них. Законодавчі норми даного документу покликані захистити ВПО від дискримінації, пов'язаної з їхнім становищем, забезпечити їм права і свободи, визначені міжнародним та національним законодавством. Разом з тим вони не звільняють ВПО від індивідуальної кримінальної відповідальності за здійснення геноциду, злочинів проти людяності чи воєнних злочинів [14].

Висновки. Питання внутрішньо переміщених осіб має бути одним із виразно артикульованих пріоритетів будь-якої державної влади й чіткого плану дій не лише на сьогодні, а й на наступні роки. Важливо координувати зусилля держави та громадянського суспільства у допомозі внутрішньо переміщеним особам, з метою вирішення максимум проблем, з якими зіткнулися громадяни. Важливо мати також докладну статистику щодо кількості внутрішньо переміщених осіб і щодо того, якої допомоги вони конкретно потребують.

Дослідження і аналіз досвіду зарубіжних країн показали розмаїтість підходів до проблем ВПО. Органам державного управління необхідно опрацювати та доречно використовувати досвід інших країн для ефективного розв'язання проблем з ВПО. На наш погляд, доцільним є створення окремого міністерства або координаційного відомства, яке б мало опікуватись ВПО, захищати права та свободи громадян України, які залишились на тимчасово окупованих та анексованих територіях. Діяльність даного державного органу має спиратись на розроблені підходи до формування стратегічних пріоритетів і відповідну державну політику стосовно ВПО, а саме має бути розроблена Концепція державної підтримки ВПО, Державна програма підтримки ВПО.

При цьому необхідна щільна взаємодія з іншими міністерствами та відомствами з метою координації своїх дій, забезпечення надання практичної допомоги й вироблення ефективної моделі державної політики стосовно внутрішньо переміщених осіб тощо.

Щодо правової підтримки та законодавчого проектування, то для України Керівні принципи ООН є найбільш надійними орієнтирами, в яких використані всі норм міжнародно-правових документів і які можуть стати частиною національного законодавства.

Виходячи з того, що Україна немає відповідного досвіду роботи з ВПО, то використання міжнародних напрацювань є доречним і вельми необхідним. Подальшим напрямом досліджень слід розглядати

Література.

1. Global Overview 2015: people internally displaced by conflict and violence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/1KGwGVg>
2. Солодько А. Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні: [звіт] / А. Солодько, Т. Дорониук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://diversipedia.org.ua/sites/default/files/sedos_policy_idps.pdf;
3. Солодько А. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України: [звіт] / А. Солодько, Т. Дорониук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf?1400493355
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>
5. Офіційний сайт Міністерства Грузії у справах осіб, вимушено переміщених з окупованих територій, біженців та розселення <http://www.mra.gov.ge/eng/static/55>
6. Тухашвили М. Беженцы и вынужденно перемещенные лица в Грузии /КАРИМ-Восток – Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-104.pdf
7. Юнусов А. Просители убежища, беженцы и вынужденно перемещенные лица в Азербайджане: проблемы и перспективы КАРИМ-Восток – Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.carimeast.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-124.pdf
8. О социальной защите вынужденных переселенцев и приравненных к ним лиц. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/13681/>
9. Офіційний сайт Державного комітету Азербайджанської Республіки у справах біженців та вимушених переселенців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refugees-idps-committee.gov.az/en/index.html>
10. Мошняга В. Просители убежища, беженцы и вынужденно перемещенные лица в Молдове: проблемы признания, социальной защиты и интеграции /КАРИМ-Восток – Консорциум прикладных исследований по международной миграции. - Пояснительная записка 13/102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-102.pdf
11. World Bank Indicators-Moldova-Conflic& Fragility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tradingeconomics.com/moldova/internally-displaced-persons-number-wb-data.html>
12. О создании республиканской комиссии по координации работ по материальному обеспечению беженцев и утверждению Положения о порядке оказания помощи беженцам, вынужденно покинувшим постоянное место жительства, из левобережных районов Днестра Республики Молдова. Постановление № 197 от 26.03.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=292515&lang=2>
13. Чумаш Т. Доступ беженцев, лиц, ищущих убежища и ВПЛ к социально-экономическим правам в Молдове /КАРИМ-Восток – Консорциум прикладных исследований по международной миграции. Пояснительная записка 13/144 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.carimeast.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-144.pdf
14. Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны / Экономический и социальный Совет ООН (ЭКОСОС), 22 июля 1998. - E/CN.4/1998/53/Add.2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org.ru/docid/50b345932.html>

References.

1. Global Overview 2015: people internally displaced by conflict and violence, [Online], available at: <http://bit.ly/1KGwGVg>
2. Solodko, A. and Doroniuk, T. “Vyroblennia polityky shchodo vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini”, [Online], available at: http://diversipedia.org.ua/sites/default/files/sedos_policy_idps.pdf;
3. Solodko, A. and Doroniuk, T. “Zakhyst sotsialno-ekonomichnykh prav vnutrishno peremishchenykh osib: pershocherhovi zavdannia dlia Ukrainy”, [Online], available at: http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf?1400493355
4. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy, [Online], available at: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>
5. Ministry of internally displaced persons from the occupied territories, accommodation and refugees of Georgia [Online], available at: <http://www.mra.gov.ge/eng/static/55>

6. Tuhashvili, M. (2013), "Bezheny i vynuzhdenno peremeshhennye lica v Gruzii", [Online], available at: www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-104.pdf
7. Junusov, A. (2013), "Prositeli ubezshishha, bezheny i vynuzhdenno peremeshhennye lica v Azerbajdzhanе: problemy i perspektivy", [Online], available at: http://www.carimeast.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-124.pdf
8. "O social'noj zashhite vynuzhdennyh pereselencev i priravnennyh k nim lic", [Online], available at: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/13681/>
9. State committee of the republic of Azerbaijan on deals of refugees and internally displaced persons, [Online], available at: <http://www.refugees-idps-committee.gov.az/en/index.html>
10. Moshnjaga, V. (2013), "Prositeli ubezshishha, bezheny i vynuzhdenno peremeshhennye lica v Moldove: problemy priznaniya, social'noj zashhity i integracii", [Online], available at: [http://www/carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-102.pdf](http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-102.pdf)
11. World Bank Indicators-Moldova-Conflic& Fragility, [Online], available at: <http://www.tradingeconomics.com/moldova/internally-displaced-persons-number-wb-data.html>
12. O sozdanii respublikanskoj komissii po koordinacii rabot po material'nomu obespecheniju bezhencev i utverzhenii Polozheniya o porjadke okazaniya pomoshhi bezhencam, vynuzhdenno pokinuvshim postojannoe mesto zhitel'stva, iz levoberezhnyh rajonov Dnestra Respubliki Moldova. Postanovlenie № 197 ot 26.03.1992, [Online], available at: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=292515&lang=2>
13. Chumash, T. (2013), "Dostup bezhencev, lic, ishushhih ubezshishha i VPL k social'no-jekonomicheskim pravam v Moldove", [Online], available at: [http://www/carimeast.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-144.pdf](http://www.carimeast.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2013-144.pdf)
14. "Rukovodjashhie principy po voprosu o peremeshhenii lic vnutri strany", [Online], available at: <http://www.refworld.org.ru/docid/50b345932.html>

Стаття надійшла до редакції 17.12.2015 р.